

Pirenejski govnač tudi v Sloveniji

Izvleček

Pravi govnači veljajo za nadvse koristne hrošče. Imajo pomembno vlogo pri razgradnji ekološko in epidemiološko nevarnih iztrebkov velikih sesalcev, zlasti prežvekovalcev. Uspe jim hitra razgradnja neverjetnih količin govna, in sicer na nadvse uporaben način: za svojo prehrano in prehrano svojega zaroda. Končni produkt je ekološko in epidemiološko neoporečen proizvod, v kmetijstvu in vrtarstvu tako zaželeni humus. Do sedaj znanim osmim vrstam pravih govnačev v Sloveniji se je pridružila še deveta: pirenejski govnač.

Abstract

Trypocopris pyrenaeus also in Slovenia

*Real dung beetles are above all useful beetles. They have an important role in decomposing ecologically and epidemiologically harmful excretions of large mammals, especially ruminants. It succeeds in quickly decomposing an unbelievable quantity of dung in a primarily useful way: for its own food and for feeding its offspring. The final product is an ecologically and epidemiologically harmless product, the humus required in both agriculture and horticulture. The eight species of real dung beetles in Slovenia have been joined by a ninth – *Trypocopris pyrenaeus*.*

Uvod

Pravi govnači so v Evropi zastopani s kar 26 vrstami; to so črno, modro, zeleno ali violetno obarvani, 1–3 cm veliki hrošči. So prebivalci suhih, sončnih, odprtih, kamnitih ali peščenih predelov. Obstajajo tudi izraziti gozdni prebivalci. So pretežno nočne živali, ki letajo v somraku, čez dan se povečini skrivajo pod odpadki ali v zemlji. V osnovi so koprofagi, torej žrejo govno; nekatere vrste gredo tudi na mrhovino in gnile gobe. Z govnom se hrani tudi njihov zarod.

Pri pravih govnačih je skrb za zarod visoko razvita. Samci in samice živijo v parih. Svoje gnezdo zgradijo na mestu, kjer najdejo hrano. Vendar niso zadovoljni z vsako najdbo, podlaga mora biti rahla, porozna; skratka, primerna za kopanje. Samčki in samičke za svoj novi rod vzajemno izkopljejo podzemске rove in jih

napolnijo z zadostnimi zalogami hrane za prihajajočo mladež.

Proti koncu poletja ali ob pričetku jeseni govnači ob somraku letajo v parih, išoč hrano. Privlačni jih vonj svežega govna. Zlasti pod kupi govejih in konjskih fig hrošči kopljejo v tla skoraj navpične, 1–2 cm široke, pol metra do meter globoke, navpične jaške. Ti se razvejajo v več bolj ali manj vodoravnih stranskih rovov, ki jih zapolnijo z govnom. Parčki pri tem delujejo usklajeno. Na samčke odpadejo le pomožna dela. Zadolženi so za pomoč pri izkopu glavnega jaška, za transport govna do vhoda v jašek in odnašanje izkopane zemlje. Samičke kopljejo stranske rove, transportirajo govno po rovih, ga na koncu stranskih rovov oblikujejo v zarodno pogačo, pripravijo zarodno kamrico in vanjo odlagajo po eno jajčece. Da se govno ne bi posušilo in tako postalo pretrdo za razvijajočo se ličinko, je zarodna pogača trdno zbita, ovalne oblike in shranjena pod zemljo. Po odlaganju jajčec samica zapusti vališče in skrbno zapre dohod. Čez nekaj časa se v zarodni kamrici iz jajčeca izleže majhna, bela ličinka. Hrani se z zarodno pogačo, postaja večja in večja, použije vso količino blata, da ostane le tanka zunanja plast. Končno se ličinka zabubi in iz bube se čez nekaj časa izleže odrasel hrošč. Mladi govnač si izkoplje pot na površje, ko se njegovo telo do konca strdi in posuši, odleti ter začne iskati sveže govno, da bi se ga nažrl in pričel nov razvojni krog.

Dejavnost pravih govnačev in drugih hroščev, ki se hranijo z govnom, je velikega splošnega pomena v gospodarstvu narave, saj uspejo nevtralizirati ogromne količine govna na tako uporaben način: za svojo prehrano in prehrano svojih ličink. Hitro požrejo in zakopljejo neverjetne količine živalskega govna, ki

Pirenejski govnač, naravna velikost: 15,1–18,8 mm
(foto: Bojan Kofler)

neprestano pada na tla. Njegov glavni proizvajalec so veliki sesalci, zlasti prežvekovalci (govedo, konji, ovce, koze, jeleni, srnjad itd.) in tudi človek. Ko je govno enkrat pod zemljo, ga bakterije kmalu razgradijo do take stopnje, da rastline na novo nastale snovi lahko sprejmejo in izkoristijo za novo rast. Na površju zemlje bi se govno posušilo in ostalo dolgo časa biološko neizkoriščeno. Opazovanja entomologov kažejo, kakšne presenetljivo velike količine govna lahko v eni sami noči pripravijo pravi govnači. Še pomembnejše je njihovo delovanje za človeško higieno, če pomislimo, kakšne bolezni se lahko prenašajo z živalskim ter človeškim blatom in muhami, ki se pasejo po govnu.

Za Slovenijo je potrjena prisotnost 8 vrst pravih govnačev. To so:

- spomladni govnač (*Trypocoprpris vernalis*),
- gorski govnač (*Trypocoprpris alpinus*),
- hoppejev govnač (*Zuninoeus hoppei*),
- gozdni govnač (*Anoplotrupes stercorosus*),
- špinigerjev govnač (*Geotrupes spiniger*),
- navadni govnač (*Geotrupes stercorarius*),
- spremenljivi govnač (*Geotrupes mutator*),
- brullejev govnač (*Thorectes brullei*).

Za deveto vrsto – pirenejskega govnača – je bila do sedaj znana le literaturna navedba o najdbi enega samega primerka, v tridesetih letih prejšnjega stoletja. Ujet je bil na Vrhniki pri Ljubljani. Strokovnjaki so bili prepričani, da gre le za napačno navedbo najdišča. Moje, v začetku slučajne, nato pa načrtovane najdbe tega hrošča v okolici Škofje Loke, so nedvomno potrdile prisotnost tega lepega govnača v slovenski favni hroščev.

Biološke raziskave

Pirenejski govnač (*Trypocoprpris pyrenaicus*) je, razen v Španiji in Franciji, znan tudi v Belgiji, Veliki Britaniji in Italiji, od koder seže tudi k nam. Kot sem navedel že v uvodu, je bil, po navedbah v literaturi, pred približno osemdesetimi leti v Sloveniji najden en sam primerek na Vrhniki. Prirodoslovci kasneje niso več poročali o novih najdbah.

Sam sem se z njim prvič srečal junija 1986, ko sem prvi primerek opazil v bukovem gozdu, na vznožju Lubnika. Zaradi njegove velike podobnosti s spomladanskim govnačem (*Trypocoprpris vernalis*) sem ga z njim zamenjal in tako vrsto napačno determiniral. Enako se mi je zgodilo tudi z drugim primerkom, ki sem ga 22. maja 2005 ulovil na gozdni poti, malo pod vrhom Križne gore. Ob pripravi monografije o skarabejih Slovenije je moja zbirko (leta 2007) pregledal Savo Brelih, velik poznavalec hroščev Slovenije. Ugotovil je, da moja primerka pripadata pri nas že dolga desetletja iskanemu pirenejskemu govnaču.

Leta 2008 sem se odločil za raziskavo. V ta namen sem v bukovem gozdu, pri Cavrnu na Križni gori, v tla zakopal posebej prirejeno past. Kot vabo sem uporabil človeško govno. Past je bila nastavljena od druge polovice junija do druge polovice oktobra. Izkazalo se je, ne le to, da pirenejski govnač dejansko poseljuje okolico Škofje Loke, ampak tudi, da je tukaj celo relativno pogost. Pri nas je prisotna podvrsta *Trypocoprpris pyrenaicus splendens*.

V času raziskave sem v pasti našel 18 primerkov, in sicer: 18. 6. 2008 3 primerke, 15. 7. 2008 2 primerka, 19. 7. 2008 3 primerke, 21. 7. 2008 2 primerka, 30. 7. 2008 3 primerke, 5. 8. 2008 3 primerke, 2. 10. 2008 1 primerek in 10. 10. 2008 1 primerek.

LITERATURA:

- Klots, Alexander; Klots, Elsie: *Ilustrirana enciklopedija živali. Žuželke*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1970, str. 160–178.
- Sket, Boris; Gogala, Matija; Kuštor, Valika: *Živalstvo Slovenije. Hrošči*. Ljubljana : Tehniška založba Slovenije, 2003, str. 390–391.
- Scherer, Gerhard: *Hrošči*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1989, str. 36.
- Zahradnik, Jiri; Hisek, K.: *Käfer*. München : Mosaik Verlag GmbH, 1976, str. 122–123.
- Zahradnik, Jiri: *Käfer Mittel- und Nordwesteuropas*. Hamburg und Berlin : Verlag Paul Parey, 1985, str. 143–145.
- Winkler, Josef R.; Severa, F.: *Taschenatlas der Käfer*. Hanau/M : Verlag Werner Dausien, 1969, str. 184–185.
- Guenther, Kurt; Hannemann, Hans-Joachim; Hicke, Fritz; Koenigsmann, Eberhard; Schumann, Hubert: *Das Urania Tierreich, Insekten 2*. Reinbek bei Hamburg : Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 1974, str. 257–258.

Zusammenfassung

Der Käfer *Trypocopris pyrenaicus* befindet sich auch in Slowenien

*Die Geotrupinis sind als äußerst nützliche Käfer gekennzeichnet. Sie haben eine wichtige Rolle bei dem Abbau von den ökologisch und epidemiologisch gefährlichen Ausscheidungen der großen Säugetiere, vor allem Wiederkäuer. Es gelingt ihnen ein schneller Abbau der unglaublich großen Mengen vom Mist und zwar auf eine sehr nützliche Art für eigene Nahrung und die des Keimes. Die Brutpflege ist bei ihnen hoch entwickelt. Das Männchen und Weibchen leben im Paar und machen das Nest dort, wo sie die Nahrung finden. Unter der Erde werden von ihnen die Höhlengänge ausgegraben und mit genügend Nahrung (Mist) für die kommende Jugend gefüllt. In Slowenien wurde bisher die Anwesenheit von 8 Arten der echten Mistkäfer bekräftigt. Diese sind: *Trypocopris vernalis*, *Trypocopris alpinus*, *Zuninoeus hoppei*, *Anoplotrupes stercorosus*, *Geotrupes spiniger*, *Geotrupes stercorarius*, *Geotrupes mutator* und *Thorectes brullei*. Die neunte Art, *Trypocopris pyrenaicus* (Bild), wurde bis jetzt nur in der Literatur angeführt. Es geht nämlich um den Fund eines einzigen Exemplars in den dreißigen Jahren des vorigen Jahrhunderts in Vrhnika bei Ljubljana. Die Experte waren überzeugt, es gehe um falsche Angabe der Fundstelle. Später wurde von den Naturforschern nie mehr über neue Exemplare berichtet. Meine zuerst zufälligen (in Jahren 1986, 2005) und dann geplanten Funde (im Jahr 2008) dieses Käfers in der Umgebung von Škofja Loka haben den Anwesenheit des schönen Mistkäfers in slowenischer Fauna bekräftigt. In die Falle, wo ich den Menschenkot als Köder verwendete, fingen sich in der Zeit zwischen der zweiten Hälfte Juni bis zu der zweiten Hälfte Oktober 18 Exemplare, die zu der Unterart *Trypocopris pyrenaicus splendens* gehörten.*